

28 October 2002

102 יעליג קלמאנאויטש ייוואג'בלעסער

אָנר III טאָגבֿוך פֿון ווילנער געטאָ 103

יום א', י"ט ביולי (1942.7.19)

כוונת האל בהחריבו את קהילת וילנה היתה אולי לחרוש את הגאולה, לעודד את מי שאפשר עוד לעודר, כי אין מחסה ואין תוחלת בגלות. קהילת וילנה היתה משמשת כעין מופת ודוגמא ליישוב יהודי עם תרבות עצמית בגלות. רבים, יותר מדי רבים, לא הכירו את חרשת הטמונה בתרבות זו. ועתה מבצר היהדות הגלותית הורס [!]. חרב מקדשה חורבן עולם.

ואם נסתכל היטב בדבר, הרי לא היה צורך שיבוא החרס החיצוני לשם הרוס. המבצר כבר היה הרוס וחלול מבפנים. בוילנה לא היתה שום התנגדות לטמיעה ולמוחקת האופי היהודי, לגזרת כליון רוחני שנגזרה מטעם הכובשים האדומים.¹⁰¹

מותו של ר' חיים עוזר גרודזנסקי¹⁰² דווקא ביום היכנס האדומים ומותו של ר' קוברסקי¹⁰³ ביום היכנס ההזמים¹⁰⁴ ישמשו מעין סמל. הלווייתו של הראשון עוד כנסה את רבבות היהודים – אפשר היה זאת לחשוב כעין הפגנת היהדות הווילנאית שנתאספה אחרי ארעו של בא כוחה המצויין ביותר, יורשו האמיתי של הגרי"א, נושא כבודה ותפארתה לעיני כל העולם, הפגנה אחרונה, נסיון אין אונים להראות שהיא קיימת. אבל ההפגנה הזו היתה גילוייה האחרון של היהדות הווילנאית.

(מורה אני ומתווה, שרק אחרי שהצנתי בארכיון-עובדו של הרב ח'צ' [חיים עוזר] דל השגתי קצת במה היה כוחו יפה: עולמנו החופשי, הנבדל ממנו אלפי הבדלות ורבבות חומות, גם הוא ינק מהודו ונתפרנס משברי כליו (כלומר שברי כליה של היהדות המסורה). ויחד נשברנו. כמו שכתוב: וכשל עודד ונפל עקור.¹⁰⁵ אין אני יודע, אבל רוצה אני להאמין שבמסתרים, אי שם בגנוי הנפש, ביקרי ערך, ביחודי סגולה, היתה המחאה תוססת, ואולי היו עוד מתכננים לקידוש השם. שאריה ישראל לא יעשו עולה¹⁰⁶ – מלבד אלה שהצליחו לצאת למדינת הים. אולם בגלן כאילו ניצחה הסטרא אחרא נצחון גמור ומוחלט, נצחון עולמי. (זכור אזכור את קול ענות הצעירים במעון קץ בערב ת"ב [תשעה באב] תש"ז [1940]. קול הוללות וסכלות קול הרוקדים מסביב לעגל – עם כי יחרב¹⁰⁷, אין חמת מרגיש באיזמל¹⁰⁸ – יבוא הפסוק ויפיג את הצער, ימצא לו ביטוי).

ואחר-כך, כשבאה הפורענות ונתגלתה גזרת שמר וכליון בכל תוקפה – האם לא נודה שמיתה יפה חילק לה הקב"ה לעדת וילנאים באהבתו אותה. אפלה נא ביד ה' וביד אדם אל אפלה¹⁰⁹ מות קדושים הלא יפה מהתנוונות. ואם חרב נחרב בית-הכנסת הישן, הלא טוב לו גורלו כשהוא עומד גל של אבנים, כתלים ריקים ושוממים – מאשר שיבואו הצעירים בני פריצי עמו ויתעללו בקדשיו והפכו אותו לבית משחק או למזיאון אפילו.

אבני כתליו קלטו לתוכן תפילות אבותינו ואנחותיהם, בקשת הגאולה. תעלינה קרבן, נזכור אותן כאשר נחונן את אבני המולדת, נקלוט אותן בליבנו ונמסור זכרן לבנינו ובני בנינו בציון הגאולה. תשמשנה זכר לגלות, תשמשנה האבנים הקדושות – שלא נתחללו, שוכו שלא להתחלל בידי בונים-בניהם, אלא רק בידי גוי אכזרי, שליח אל התולדת, ישמש זכרון הקדוש להמתיק ולרכך לבבות, להזכיר ולהרחיב דרך לדורו של אברהם אבינו.

God's purpose in destroying the community of Vilna was perhaps to hasten the redemption, to alert whomsoever might still be alerted that there is neither refuge nor hope for life in Exile. The Vilna community had served as a model and exemplar of a Jewish settlement in Exile with its own distinctive culture. Many, oh so many, did not perceive the net that lay hidden within this culture. And now the fortress of exilic Judaism has been breached, its temple has been destroyed forever.

But if we take a hard look we can see that it was necessary for the destruction to come from without. The fortress had already been destroyed and laid waste from within. Vilna had put up no resistance to the assimilation and the obliteration of the Jewish character, had not stood up to the spiritual destruction decreed by the Red conquerors.

The death of Rabbi Chaim Oyzer Grodzenski on the very day that the Reds entered Vilna...can serve as a symbolic sign. The funeral...brought out tens of thousands of Jews -- one might have thought it was a veritable demonstration of Vilna Jewry behind the hearse of its most distinguished son, the Vilna Gaon's truest disciple, who displayed its honor and beauty for all the world to see; a last demonstration of Vilna yiddishkayt, a vain attempt to prove that it still lived. But this proved be its last manifestation.

(I confess that it wasn't until I looked into Chaim-Oyzer's archive that I apprehended a little something of his greatness.) Our world of freethinkers, separated from him by ten thousand walls, also gained sustenance from his glory, and lived thanks to this cracked vessel, which is to say, the cracked vessel of traditional Judaism. And together we were all of us smashed, as it is written [Isa. 31:3], *the helper shall trip and the helped one shall fall* [for "Oyzer" in Hebrew means: Helper]. I do not know for certain, but I want so much to believe that somewhere, in the mystical recesses, somewhere in the depths of the true believers, those spiritual giants, a hidden protest lay aburning, and that they were yet contemplating to carry out acts of Kiddush Hashem, [as it is written,] *The remnant of Israel shall do no wrong* [Zephania 3:13], save for those [of their number] who had succeeded in fleeing overseas. But from the outside -- from the outside it appeared as if the Satanic Force had scored a complete and total victory, once and for all....

And later, when the full [Nazi] evil was revealed, and the decree of total annihilation was enacted in full -- must we not admit that God, in his beneficence to the Jews of Vilna, reserved for them a beautiful death? [As David said to Gad,] *"Let us fall into the hands of the LORD;...and let me not fall into the hands of men"* [2 Sam. 24:14]. A martyr's death is preferable to becoming degenerate. And if the Old Synagogue was laid waste, and all that remained was a heap of stones and bare walls, is that not a better fate than that young profligates appear who desecrate her sacred objects and turn her into a theater or museum? For the very stone of these walls absorbed the prayers and sighs of our ancestors, their supplications for redemption, which ascend like an offering upon the altar. And we will be reminded of them whensoever we long for the stones of our homeland, and we will take them into our hearts, and pass their memory on to our children and children's children in our liberated Zion. And these undesecrated stones will serve as a memorial to our Exile, for their merit was not to have been desecrated through the hands of their own children, by those who had once built the walls, but rather, through the hands of a savage nation, acting as the emissary of God. May their sacred memory serve to sweeten and soften our hearts, to recall and to guide the way for the children of Abraham.